

ЕКОЛОГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ В СУЧАСНОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.92

ПАЛАМАРЧУК О.М.

кандидат психологічних наук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри психології, м. Вінниця

У статті викладені ключові аспекти інноваційної діяльності суб'єктів підприємства з позиції екологічно орієнтованого способу життя. Запропоновано схему розвитку інноваційного екологічного процесу у часовій перспективі. Подано узагальнену модель екологічної орієнтації в сучасному способі життя суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключові слова: екологічна орієнтація, сучасний спосіб життя, суб'єкти підприємництва, інноваційна діяльність, екологічно-орієнтована свідомість..

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗЕ ЖИЗНИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье изложены ключевые аспекты инновационной деятельности субъектов предпринимательства с позиции экологически ориентированного образа жизни. Предложена схема развития инновационного экологического процесса во временной перспективе. Подано обобщенную модель экологической ориентации в современном образе жизни субъектов предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: экологическая ориентация, современный образ жизни, субъекты предпринимательства, инновационная деятельность, экологически ориентированная сознание.

Постановка проблеми. Загальна динаміка та інтенсивність змін, що відбуваються в навколишньому середовищі, висуває нові вимоги до професійної діяльності в будь-якій галузі. Особливий акцент необхідно робити на встановленні зв'язку і поясненні інноваційної діяльності з позиції екологічно орієнтованого способу життя. Екологічно орієнтований спосіб життя поступово має ввійти в норму повсякденності, що передбачає збалансований підхід до споживання людиною природних ресурсів, турботу щодо збереження чистоти навколишнього середовища, відмову від власного марнотратства. Стратегічний напрям вирішення проблеми розвитку екологічно орієнтованого способу життя спонукає до впровадження екологічних інноваційних технологій, потребує трансформування професійної діяльності в напрямі екологізації, розвитку творчого екологічного мислення та активної самостійної екологічної діяльності особистості професіонала. Саме активізація екологічно орієнтованої інноваційної діяльності є важливим завданням та умовою покращення екологічного стану території України. Очевидним і зрозумілим є той факт, що вирішення проблем активізації екологічно орієнтованої інноваційної діяльності

сучасних підприємств - головна запорука здійснення успішних реформ у системі взаємодії «людина-виробництво-природа». У сучасному світі екологічно безпечний спосіб життя має визначатися не обсягами виробництва, а сукупною здатністю суб'єктів-професіоналів до впровадження нових екологічних ідей з метою задоволення споживчого екологічного попиту.

У психологічному аспекті екологічно орієнтована, інноваційно-професійна діяльність - це створення і впровадження різних видів екологічних нововведень, які спричиняють зміни як в професійному процесі загалом, так і в особистості професіонала зокрема. Успішність інноваційної, екологічно орієнтованої діяльності передбачає, що суб'єкт діяльності усвідомлює практичну значущість різних інновацій у системі взаємодії «людина-природа» як на професійному, так і на особистісному рівнях.

Впродовж тривалого періоду розвитку взаємовідносин в системі «людина-виробництво-природа» домінували традиційні процеси та явища, і вплив людини на навколишнє середовище ставав все більш інтенсивним, що спричинило знищення екологічних систем, забруднення природи та погіршення умов життя людей. Оскільки споживча діяльність суб'єктів підприємництва практично себе вичерпала, а її вплив став екологічно небезпечним для життя людей, то розвиток та інтенсифікація сучасної взаємодії в системі «людина-виробництво-природа» мають базуватися переважно на нових екологічних рішеннях у галузі технологій, техніки, організаційних форм та економічних методів господарювання. Опрацювання, прийняття і реалізація таких екологічних рішень складають зміст екологічно орієнтованих інноваційних процесів у сучасному способі життя суб'єктів підприємництва.

Аналіз попередніх досліджень. З психологічної точки зору, на теоретико-методологічному рівні найбільш фундаментально інноваційна проблематика розглянута з позицій системного підходу в роботах М.І.Лапіна, А.І.Пригожина, Б.В.Сазонова [5; 7; 8], в яких аналізуються не тільки окремі стадії інноваційного процесу, але й здійснюється перехід до комплексного вивчення нововведень.

На підставі аналізу робіт дослідників (А.І.Пригожина [7], М.І.Лапіна [5], Б.В.Сазонова [8], Л. Г. Воротиної [3], С.А. Алиева [1], В.Н. Безносова [2]) можна виділити два основних підходи до вивчення структури екологічно орієнтованої, інноваційної діяльності: 1) предметно-феноменологічний (або предметно-технологічний), в межах якого основна увага приділяється аналізу індивідуальних екологічних нововведень на мікрорівні; 2) синергетичний, в межах якого аналізується взаємодія окремих екологічних нововведень на макрорівні.

Перший підхід передбачає розгляд змістовної сторони структури процесу екологічного нововведення (основна увага приділяється новим екологічним ідеям та особливостям їх втілення в дійсність). Другий підхід визначається концентрацією уваги на взаємодії окремих екологічних нововведень: їхнього сполучення, конкуренції та послідовності змін.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, розглядаючи мікροструктуру інноваційного екологічного процесу, можна виділити концепцію «життєвого циклу» екологічного нововведення, що виходить з положення про розвиток інноваційного екологічного процесу у часі. На підставі цього можна запропонувати схему розподілу інноваційного екологічного процесу на етапи:

1. Етап народження (або виникнення) нової екологічної ідеї, концепції екологічного нововведення; умовно його називають етапом екологічного відкриття, що є результатом, як правило, фундаментальних і прикладних наукових досліджень (чи миттєвого «осяяння» - інсайту).

2. Етап винаходу, тобто створення екологічного нововведення, втіленого в який-небудь об'єкт, матеріальний чи духовний продукт-зразок.

3. Етап впровадження, на якому екологічне нововведення знаходить практичне застосування. Завершується цей етап одержанням стійкого ефекту від екологічного нововведення. Після цього починається самостійне існування екологічного нововведення, а сам інноваційний процес вступає в наступну стадію, що наступає лише за умови сприйнятливості екологічного нововведення. Далі наступає фаза використання екологічного нововведення, в котрій виділяються подальші етапи:

4. Етап поширення екологічного нововведення, що полягає в його широкому впровадженні, дифузії (поширенні) екологічного нововведення в нові сфери.

5. Етап панування екологічного нововведення в конкретній області, коли власне нововведення перестає бути таким, втрачаючи свою новизну. Завершується цей етап появою ефективної альтернативи чи заміни даного екологічного нововведення більш ефективним.

6. Етап скорочення масштабів застосування екологічного нововведення, пов'язаний із заміною його новим екологічним продуктом або концептом.

В звичайному розумінні екологічно орієнтовані, інноваційні процеси повинні мати місце в будь-якій виробничо-професійній системі, характеризуватися сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових екологічних змін. Результатом екологічно орієнтованих інноваційних процесів є новинки, а їх

впровадження у практику визнається екологічним нововведенням. Екологічно орієнтовані, інноваційні процеси мають започатковуватися певними галузями науки, а завершуватися у сфері виробництва, спричинюючи у ній прогресивні екологічні зміни.

Технічні екологічні нововведення мають проявлятися у формі нових екологічних продуктів (виробів), екологічних технологій їх виготовлення, екологічних засобів виробництва (машин, устаткування, енергії, конструкційних матеріалів). Організаційні екологічні нововведення охоплюють нові екологічні методи і форми організації усіх видів діяльності підприємств та інших ланок суспільного виробництва. Економічні екологічні нововведення — методи екологічного управління наукою і виробництвом через реалізацію функцій екологічного прогнозування і екологічного планування, екологічної мотивації і екологічної оцінки результатів діяльності. Соціальні екологічні нововведення являють собою різні форми екологічної активізації людського чинника (професійна екологічна підготовка і підвищення екологічної кваліфікації персоналу усіх рівнів; стимулювання його (їх) екологічної діяльності; поліпшення екологічних умов і постійного підтримання високого рівня екологічної безпеки праці; охорона здоров'я людини і навколишнього природного середовища; створення комфортних екологічних умов життя). Юридичні екологічні нововведення — це нові і змінені екологічні закони та різноманітні екологічно-нормативні документи, що визначають і регулюють усі види діяльності підприємств і організацій.

Екологічно орієнтовану інноваційну діяльність суб'єктів підприємництва потрібно інтерпретувати як особистісну категорію, як творчий процес і результат творчої діяльності професіонала. Головним системоутворюючим чинником професіоналізму особистості, на думку А.А.Деркача, Н.В.Кузьміної, є образ результату, до якого прагне суб'єкт діяльності. Екологічна діяльність суб'єктів підприємництва повинна мати трирівневу структуру, складовими якої є: осмислення (рефлексія) особистістю власної екологічно-пошукової активності; екологічно-перетворююча активність і співтворчість. Особливий акцент необхідно робити на вивченні проблем вдосконалення і корекції екологічно орієнтованої професійної діяльності (в т.ч. способах руйнування негативних екологічних стереотипах і формуванні позитивних, забезпеченні екологічних рішень виробничих задач). Виходи за межі сформованих екологічних стереотипів, норм, установок мають апробуватися на практиці за допомогою реальної еколого-професійної взаємодії. Критерієм прийнятності екологічної орієнтації в сучасному способі життя суб'єктів підприємства виступає продуктивність їх екологічно-професійної діяльності. Формування екологічної індивідуальності професіонала необхідно

розуміти як динамічний інноваційний процес екологічного перетворення і саморозвитку особистості підприємця.

Екологічне перетворення та саморозвиток особистості підприємця-професіонала включає в себе: екологічно-орієнтовану свідомість – сукупність екологічних уявлень щодо взаємозв'язку в системі «людина-природа», в самій природі, в існуючому відношенні до природи; екологічно-орієнтований світогляд особистості – стійка система її поглядів і переконань щодо природи та світу в цілому, їх розвитку, способів його пізнання, місця в ньому людини; екологічно-орієнтовані цінності – це характеристика внутрішнього світу, особистісний зміст діяльності професіонала, спрямованої на природу; екологічну культуру – здатність особистості користуватися своїми знаннями та вміннями в практичній діяльності; екологічні знання – основа для світогляду та вироблення ціннісного ставлення до природи; екологічну діяльність – способи, вміння та навички, екологічно орієнтованої взаємодії з природою.

Отже, особистість підприємця-професіонала буде виступати суб'єктом екологічно орієнтованої інноваційної діяльності лише у разі згоди на інноваційні зміни. Керівною для суб'єкта підприємницької діяльності має стати нова екологічна логіка. Саме через це, однією з умов формування психологічної готовності до екологічно орієнтованої, інноваційної діяльності є рефлексія аутокорекції. Основним засобом формування психологічної готовності до екологічно орієнтованої, інноваційної діяльності має бути стимуляція рефлексивного виконання особистістю підприємця аутотрансформацій на різних стадіях екологічної професіоналізації. Найважливішою умовою успішності екологічно орієнтованої, інноваційної діяльності є психологічна готовність суб'єкта підприємницької діяльності до прийняття системного екологічного нововведення. Особливо важливо зрозуміти це зараз, коли ще можливо відвернути екологічну небезпеку та переорієнтувати масову свідомість суб'єктів підприємництва на дієву екофільність.

Екологічно орієнтована, інноваційна діяльність суб'єктів підприємництва являє собою кінцевий результат креативної екологічної діяльності, втілений у виведеному на ринок екологічно новому чи екологічно вдосконаленому продукті, екологічно-технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності, або новому екологічному підході до надання споживчих послуг. При цьому особистісна позиція суб'єкта професіоналізації виступає ядром структурної організації психологічної готовності до екологічно орієнтованої інноваційної діяльності. В залежності від досвіду суб'єкт має більшу чи меншу здатність прогнозувати події. У свою чергу, такий прогноз перетворює його внутрішній стан: почуття невпевненості

перед несподіваними подіями змінюється станом готовності до будь-яких несподіванок.

Особистості підприємця, як суб'єкту екологічно орієнтованої інноваційної діяльності властиві і такі особливі індивідуальні здібності, як здатність до організації часу, здатність програмувати свою майбутню, екологічно орієнтовану діяльність, передбачати її події, встановлювати для себе оптимальні режими активності і пасивності, визначати ритми екологічно орієнтованої діяльності. Особистість як суб'єкт діяльності має виявлятися в саморегуляції, що забезпечує актуалізацію психічних можливостей, компенсацію недоліків, регуляцію індивідуальних станів у зв'язку з задачами і подіями діяльності. Включення в екологічну діяльність потребує від суб'єкта розрахунку сил на весь період діяльності, особливо на непередбачені екологічні труднощі та екологічні несподіванки. Суб'єкт діяльності із урахуванням своїх індивідуальних особливостей (можливостей і недоліків) має погоджувати систему своїх особистісних екологічних якостей (екологічних почуттів, мотивації, волі) із системою об'єктивних екологічних умов і вимог розв'язуваної задачі.

Детермінантою всіх життєвих проявів особистості професіонала в системі взаємодії «людина-природа» має стати її екологічно орієнтована позиція. При цьому, розкриваючи сутність поняття “екологічно орієнтованої позиції”, необхідно взяти до уваги її структурні та динамічні компоненти. Структурними компонентами виступають трансформовані соціально-екологічні вимоги, а динамічними – здатність до екологічної саморегуляції.

Під поняттям «екологічно орієнтованої позиції» необхідно розуміти систему екологічних відношень особистості до дійсності, з якою людина вступає у взаємодію в системі «людина-природа». Беручи до уваги підхід Ананьєва Б.Г., котрий зазначав що позиція виражається у особистісній системі відношень людини до рольових норм та цінностей, слід відмітити, що екологічно орієнтована життєва позиція визначається системою екологічних установок та мотивів, якими керується підприємець під час виконання діяльності, а також системою екологічних цілей та цінностей, на які спрямована ця діяльність. Перетворені у систему екологічно особистісних смислів структурні компоненти екологічно орієнтованої позиції суб'єкта професіоналізації визначають особливості ставлення підприємця-фахівця до власної екологічно-професійної ролі, а також особливості реалізації такого екологічного ставлення та екологічної спрямованості особистісної активності в інноваційному процесі. Особистісна екологічна позиція суб'єкта професіоналізації виступає ядром структурної організації психологічної готовності підприємця до екологічно орієнтованої інноваційної діяльності.

Окремий акцент необхідно зробити на особливостях екологічно орієнтованої інноваційної свідомості, котру характеризують не тільки з точки зору високого екологічно орієнтованого інтелектуального потенціалу, але й в залежності від розвитку здатності критично ставитися до дійсності, спрямованості на пошуки екологічних альтернатив, розуміння недосконалості реальної взаємодії в системі «людина-виробництво-природа». На думку А.І.Пригожина, головною характеристикою суб'єкта інновацій є його діяльна самосвідомість, тобто розуміння своєї особистої ініціативи як суб'єктивно можливої і суспільно прийнятої основи власного існування [7]. Виходячи з цього, суб'єктність в екологічно орієнтованій професійній діяльності необхідно розглядати як єдність постановки та реалізації екологічних цілей одночасно. Екологічно орієнтований суб'єкт – це діяч, здатний до вибору типу екологічної діяльності, конкретної екологічної ролі для себе серед інших суб'єктів, до вироблення власних екологічних цілей і засобів для їхнього досягнення. Його відрізняє можливість і бажання самому визначати спосіб свого життя. Одночасно суб'єкт екологічно орієнтованої професійної діяльності є носієм і автором екологічного внеску в яку-небудь спільну діяльність, партнером у міжсуб'єктних екологічних відносинах. Такому розумінню суб'єкта А.І.Пригожин протиставляє залежного виконавця, що одержує свою компетентність від інших і реалізує її в заданому обсязі і режимі. Отже, особистість як суб'єкт екологічно орієнтованої інноваційної діяльності і її організатор вступає з іншими членами професійного співтовариства в процес створення, використання і поширення екологічного нововведення, обговорення змісту екологічного нововведення і тих змін, що можуть відбутися в екологічній свідомості, екологічних звичаях та екологічних традиціях.

Таким чином, в процесі спільної діяльності екологічно орієнтованої особистості з іншими та міжособистісного психічного взаємовідображення формуються екологічні соціально-психологічні відносини, котрі можна розглядати як інтегруючий фактор, що стимулює екологічно орієнтовану інноваційну діяльність суб'єктів підприємництва. Індивідуалізоване ставлення екологічно орієнтованих суб'єктів інновацій один до одного, до змісту екологічної інновації і породжуваних змін може проявитися в екологічних діях, екологічних судженнях, екологічних уявленнях, екологічних настроях, екологічних очікуваннях, і являє собою специфічний сплав свідомого і несвідомого, раціонального й емоційного, систематизованого і безсистемного в системі відносин «підприємець-природне середовище».

Беручи до уваги все вище викладене стосовно системи взаємовідносин у структурі «підприємець-навколишнє середовище» ми запропонували узагальнену модель екологічної орієнтації в сучасному способі життя суб'єктів підприємницької діяльності (рис.1).

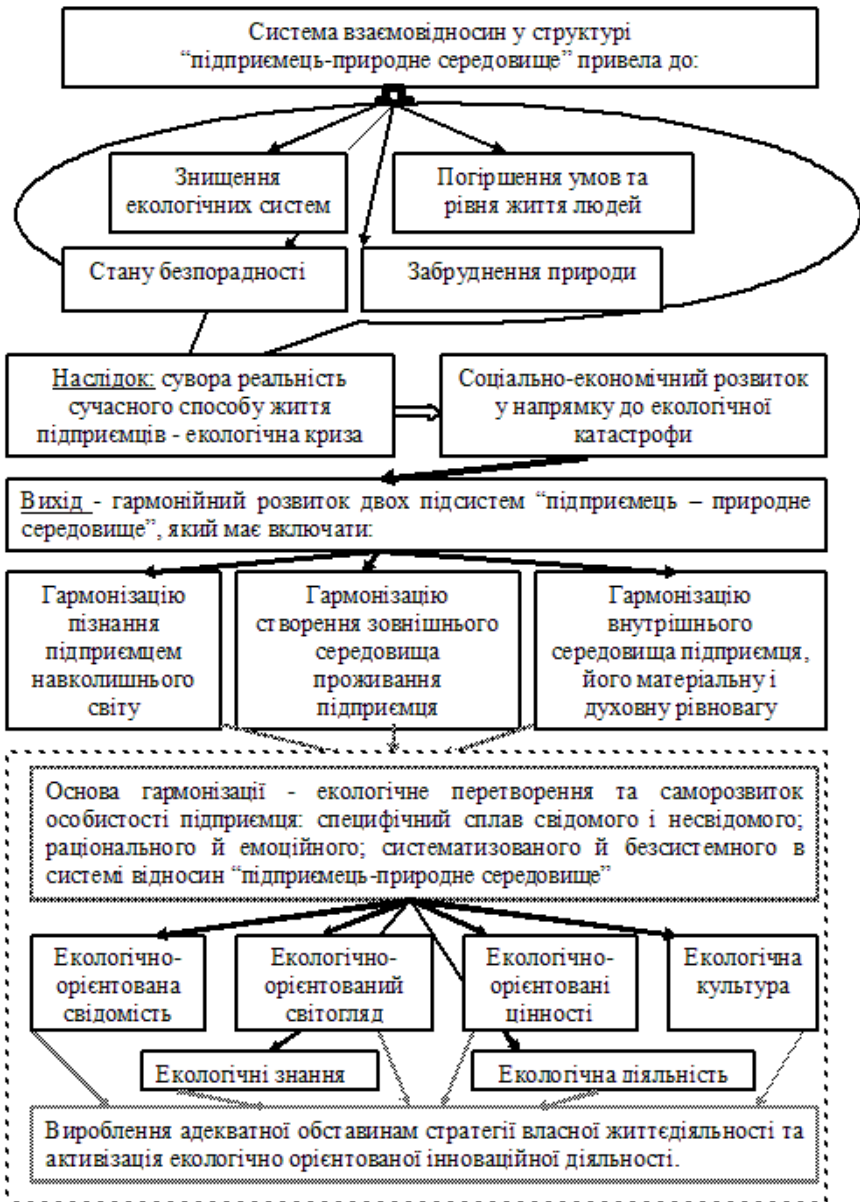

Рис 1. Модель екологічної орієнтації в сучасному способі життя суб'єктів підприємницької діяльності

Висновки. Вироблення адекватної обставинам стратегії власної життєдіяльності суб'єктів підприємництва тісно пов'язане з їх екологічно орієнтованою інноваційною поведінкою, що являє собою дії, в яких виявляється екологічно-особистісне ставлення до змін, що відбуваються. Вибір екологічно орієнтованої інноваційної поведінки залежить від здатності до екологічної інноваційності кожного конкретного суб'єкта підприємництва. Під екологічною інноваційністю необхідно розуміти схильність до екологічного новаторства, індикаторами якого виступають емоційно-оцінне відношення до екологічних нововведень, відмінність в сприйнятливості суб'єктів до екологічних інновацій, до нових в даній системі екологічних ідей, екологічного досвіду, що являє собою в більшій мірі не тільки рух з поширення екологічних нововведень, а й рису особистості, яка включає високе почуттям екологічно нового та прагнення до екологічної творчості. А оскільки вплив підприємств на навколишнє середовище є найбільш інтенсивним з поміж усіх впливів, до того ж інноваційна діяльність, як стверджує американський фахівець з управління Пітер Друкер, це особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни в економіці та суспільстві з метою використання їх у власному виробництві чи різних сферах обслуговування, то актуальним є вивчення екологічно орієнтованої інноваційної діяльності саме у сфері підприємництва.

Література

1. Алиев С.А. Особенности взаимодействия организации с окружающей бизнес-средой / С.А. Алиев // Экономика природопользования. 2008. - №1. - С.83-90.
2. Безносков В.Н. Формирование экологического имиджа промышленных объектов / В.Н. Безносков, В.Б. Родионов, А.Л. Суздалева // Экология производства. 2007. - №1. - С. 22-26.
3. Воротина Л.Г. Малый бизнес та підприємництво як засіб адаптації до ринкових форм господарювання / Л.Г. Воротина. - К.: Знання, 1996. - С. 4-7.
4. Какутич Е.Ю. Организационно-управленческие условия развития экологического предпринимательства в Украине / Е.Ю. Какутич // Экономика природопользования и охраны окружающей среды: статті. - К.: РВПС Украины, 2006. - С. 105-112.
5. Лапин Н.И. Пути России: Социокультурные трансформации / Н.И. Лапин.- М.: ИФ РАН, 2000.- 194 с.
6. Лапчинская Н. В. Психологические условия формирования экологического сознания [Текст]: дис. ... канд. психолог, наук: 19.00.01. М., 2001.- 204 с.
7. Пригожин А.И. Методы развития организаций / А.И. Пригожин.- М.: МЦ ФЭР, 2003.- 863 с.

8. Сазонов Б.В. Социальная информатика: основания, методы, перспективы [Текст] / Б.В. Сазонов. — М., 2003.

The article presents the key aspects of entrepreneurship subjects' innovation activities from the perspective of ecologically oriented lifestyle. A scheme of innovation ecological process in the time prospects is suggested. A generalized model of environmental orientation in modern lifestyle subjects of entrepreneurial activity is posted.

Key words: *environmental orientation, today's lifestyle, entrepreneurship subjects, innovation activities, ecologically oriented consciousness.*